

Музична культура Західної України у фалеристичних пам'ятках другої половини XIX – першої половини XX століть

Степан Пахолко (Львів),
Ольга Мартин (Львів),
■ Олександр Мельник (Київ)

Невід'ємною частиною історичної спадщини української музичної культури є виявлені в останні роки унікальні фалеристичні пам'ятки пісенно-хорових товариств Західної України другої половини XIX – першої половини XX ст.

На Західній Україні українська культура другої половини XIX ст. в Австрії мала ліпші умови для розвитку ніж в Росії. “Весна народів” 1848 р. стала переломним етапом, дала могутній поштовх до національно-визвольних устремлінь. Скасування панщини надзвичайно стимулювало громадсько-культурне і, зокрема, музичне життя на Західній Україні. Починаючи з 50-х років інтенсивно розгортається концертна діяльність, виникають музичні товариства, створюється український театр, товариство “Просвіта” та ряд інших українських осередків культури.

Центром високої музичної культури на Західній Україні, що славився в Австро-Угорщині, був Львів. Ще у 1826 р. син В. А. Моцарта Вольфганг Амадей (молодший) заснував у Львові “Музичне товариство Св. Цецилії”. У 1838 р. у Львові було засноване друге музичне об'єднання “Товариство сприяння музиці”. Подібні музичні товариства були створені у Бродях: “Muennergesangverein. Brody” (Чоловіче співацьке товариство) (рис. 1), у Дебреціні (рис. 2), у Чернівцях: “Gesangverein” (Співацьке товариство) та інших містах на Заході України. Проте всі ці офіційні товариства служили цілям австро-угорської культурної експансії.

Тому духовні та музичні потреби українського населення могли бути задоволені тільки шляхом самодіяльного музикування. Однією з найважливіших особливостей західноукраїнської культури другої половини XIX ст. було те, що вона розвивалась переважно у формах самодіяльного та домашнього побутового мистецтва. Аматорство давало основні кадри виконавців та творців української

музики і цілковито замінило функції професійних організацій.

Музикування в побуті – чи то у товариському, чи сімейному – сприяло пишному розквіту хорового співу, найдемократичнішого, доступного і, зрештою традиційного потягу українського народу до хорового співу.

Наприкінці XIX – початку XX ст. на Західній Україні існувало багато різноманітних співочих товариств та хорів, які відіграли важливу роль у розвитку музичної культури. Діяльність цих хорових колективів підготувала відповідний ґрунт для створення масової організації, яка б об'єднала і згуртувала музичні сили Західної України.

Конкретним проявом цих назрілих вимог стало заснування у Львові 2 лютого 1891 р. товариства “Львовській Боянь”. Головою “Бояня” було обрано Володимира Шухевича, головним диригентом – Анатолія Вахнянина. Ось як про цю подію повідомив часопис “Зоря” у 1891 р.: “Львівські Русинки ы Русини заснували співачько-музикальне товариство “Боян”, котре поставило собі метою плекати музику русько-національну, сьпів, як хоральний так і сольовий, і музику інструментальну.

До осягнення сеї мети мають вести спільні вправи, продукцію, концерти, удержання музичної школи, бібліотеки і т. п., а також розповсюджене єї до провінції. До товариств можуть належати також і особи не музикальні, яко члени спомагаючи, котрим в статутах (вже затвердженим львівським ц. к. Намісництвом) признано значні користи. Члени дійсні платять вписового 50 кр., місячно 20 кр., а спомагаючи 2 злр. річно. Нове товариство витаємо з щирою симпатією і бажаємо єму як найкращого розвитку!” [1].

Виявлено лише 2 екземпляри відзнаки з написом “Львовській Боянь” (рис. 3). Безперечно, що виявлені відзнаки є витворами високої мистецької вартості і виготовлені відомою Віденською фірмою “J.Zinler.Wien” (клеймо на звороті відзнаки).

Ймовірно, що автор відзнаки Петро Терещук – талановитий художник-різьбяр, твори якого були надзвичайно високо оцінені в артистичних колах Відня [2].

Перше виявлене друковане зображення відзнаки [3] мало підпис “відзнака руського товариства співучого “Львівський Боян”, хоча на відзнаці подано напис “Львовській Боянь”. В описі відзнаки, поданому в часописі “Зоря”, також вжито назву “Львівський Боян”. “Товариство постановило уживати осібних власних відзнак: Торбан, окрашений лентою з надписом “Львівський Боян” і галузкою лавровою. Відзнака ся уживаєсь на печатці товариства, на всіх оголошеннях друком, надто носять єї члени прип'яту до верхньої одежі... Такими красками вигафтовують члени-женщини “Бояня” відзнаку значних розмірів на хоругві товариства. Грамоти, виготовлені хромолітографічно, представляють “Бояня” поглядаючого в степи та могили, посеред котрих лентою веся – Дніпро” [4].

Ймовірно, що назва “Боянь” була вибита на межі переходу з “язичія” на фонетичний правопис або під впливом москвофілів, бо вже на відзнаці, виготовленій в 1892 р. буква “ь” відсутня (рис. 3).

У картотеці колекції проф. С. Гайдучка (1891–1976) зазначено, що відзнака “Львовській Боянь” випущена з нагоди виступу товариства у Празі на ювілейній промисловій виставці 22 липня 1891 р.

Ймовірно, що відзнака була видана тиражем у 165 примірників (для кожного учасника товариства, що були на гастролях у Празі). Значна частина відзнак залишилась у Празі як сувеніри при обміні на пам'ятні медалі Празької промислової виставки між членами товариства “Львівський Боян” та членами празького організаційного комітету, жіночих організацій, співочих та інших товариств [5].

Ймовірно, що за відсутності відзнак у членів товариства після поїздки був

здійснений повторний випуск відзнаки у 1892 р. з написом “Львівський Боян” та клеймом на звороті “J.Zivdler.Wien.7”. У спогадах видатного західноукраїнського композитора Станіслава Людкевича [6] згадується, що відзнака надавалася почесним члена товариства разом з грамотою (зображення на титульній сторінці). Її отримали В. Шухевич, др. Федак, А. Вахнянин, М. Лисенко, Ф. Колесса, Г. Ясеницька, М. Волошин, С. Людкевич, Й. Доманик, І. Рожанківська, О. Нижанковський, О. Мишуга та інші.

По всіх куточках Галичини успішно діяла розгалужена мережа хорових колективів “Боян”, зусиллям яких найкращі твори національної пісенності, скарби української музики стали доступними найширшому середовищу населення краю, спричинили появу цілої плеяди талановитих музикантів та виконавців.

У 1891 р. за ініціативи М. Котка був утворений “Перемиський Боян” (рис. 4) у найбільшому після Львова центрі музичного життя Західної України – Перемишлі [7], а у 1895 р завдяки композиторові Денису Січинському була започаткована музична діяльність товариства “Коломийський Боян” [8], яке мало свою відзнаку (рис. 5).

Протягом кількох років сітка “Боянів”, заснованих за зразком “Львівського Бояна”, вкрила всю Західну Україну. У 1892 р. зусиллями композитора і диригента Остапа Нижанковського був заснований “Бережанський Боян”. На дебюті 5 грудня 1893 р. з нагоди свят, присвячених М. Шашкевичу, чоловічий хор (40 чоловік) з’явився із синьо-жовтими відзнаками (не виявлені). У 1894 р. з ініціативи Євгена Олесницького у Стрию був заснований «Кружок музичний», який у 1901 р. був перейменований у “Стрийський Боян”. З музичного гуртка при товаристві “Руська бесіда” у Станіславові у 1894 р. зусиллям музикантів Р. Зарицького та І. Біликівського був створений “Станіславський Боян”. Після затвердження статуту товариства 17 січня 1901 р. було засновано товариство “Тернопільський Боян”. У 1901 р. частина українських співаків, які раніше були членами польського музичного товариства і хору “Сокола”, створили у містечку Снятин “Снятинський Боян”. А співацьке товариство “Перемисьлянський Боян” було створене 8 листопада 1906 р. зусиллями творчої інтелігенції міста. Активним учасником музичного життя Галичини був “Бродівський Боян” (рис. 6), який заснував

у 1926 р. відомий музичний діяч Михайло Осадца.

Одним з краших співочих товариств на Західній Україні був “Дрогобицький Боян”, заснований ще у 1901 р. Хор проіснував до 1944 р. (за винятком радянського періоду). Найвище досягнення хору – перемога на Краєвому конкурсі хорів у Львові, присвяченому 100-річчю від дня народження Миколи Лисенка у 1942 р. Хор був нагороджений лавровим вінком, а диригент о.Сиверин Супрун – пам’ятною батутою. Ця надзвичайна культурно-мистецька подія в окупованому німцями Львові, ймовірно, була відзначена випуском пам’ятних відзнак (рис. 7 і 8). Хорова відзнака “Дрогобицький Боян” (рис. 9), ймовірно, була випущена до святкування 20-ї річниці хору 24 квітня 1921 р.

Товариство «Боян» мало свої філії у Рогатині – “Рогатинський Боян”, Долині – “Долинський Боян”, Яворові – “Яворівський Боян” та інших містах Західної України.

У Чернівцях у 1885 – 1921 рр. [9] існувало товариство плекання співу та музики “Чернівецький Боян” (рис. 10). У 1904 р. був заснований “Київський Боян”, а у 1905 р. – “Полтавський Боян”. Ймовірно, що всі перераховані товариства мали свої відзнаки, які, на жаль, не виявлені. Спроба об’єднання хорових колективів Західної України в одне музичне товариство була зроблена 29 червня 1901 р. у зв’язку з 10-річчям “Львівського Бояна” на з’їзді галицьких “Боянів” з метою організації видавничої справи, конкурсів, щорічних з’їздів тощо. На з’їзді була підтримана пропозиція про утворення “Союзу Боянів” (рис. 11).

Крім хорових колективів, об’єднаних навколо “Союзу Боянів”, слід відзначити співацько-академічне товариство “Бандурист”, засноване у Львові у 1906 р. На святкуванні відкриття надгробного пам’ятника Михайлу Вербицькому 17 червня 1934 року в с. Млинки (стерте з лица землі більшовицьким режимом), керівник хору “Бандурист” Микола Дужий у своїй промові зазначив, що М. Вербицький своєю творчістю на Галичині вперше зв’язав усі частини українського народу, написавши на слова поета з Східної України Павла Чубинського невмирущу музику Українського національного гімну “Ще не вмерла Україна” [10]. З цієї нагоди була випущена відзнака (рис.12). Вели активну хорову діяльність хор “Сурма”, а також “Український просвітянський хор”

(рис. 13), чоловічий хор “Зоря” та інші.

Окремо слід сказати про хори періоду Другої Світової війни. У листопаді 1943 р. засновується “Український національний хор”, “Чоловічий хор В. Осташевського”, молодіжний студентський хор “Бандурист”. Виявлена відзнака “Капела Діброва” (рис. 14), ймовірно випущена в час воєнного лихоліття, бо ніяких відомостей про цю капелу поки що не виявлено.

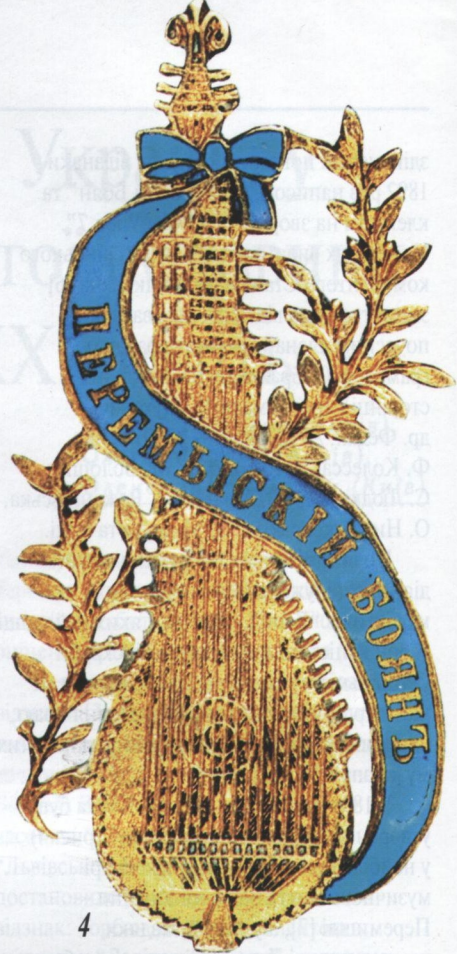
Українська фалеристична спадщина музичної культури Західної України другої половини XIX – першої половини XX століть ще не стала предметом вивчення, вимагає нових, кропітких пошуків фалеристичних пам’яток з метою відтворення історії музичної культури України та включення їх у світову музичну культуру.

Використана література

1. **Музика** // Зоря, 1891 р., ч. 3 (лютий), с. 58.
2. **Наші** у Відні // Діло, 1910, ч.194.
3. **Наші** ілюстрації. Відзнака руського товариства співучого “Львівський Боян” // Зоря, 1891 р., ч.11 (червень), С.208 (зображення відзнаки).
4. **Наші** ілюстрації. Відзнака руського товариства співучого “Львівський Боян” // Зоря, 1891 р., ч.11 (червень), С.219.
5. **Людкевич С.** У сорокаліття “Львівського Бояна” 1891–1931 // Діло, 1931 р., 11 березня, ч.54, ч. 60.
6. **Спомин** прогульки до Праги // Зоря, 1892, ч.24 (грудень), С.477
7. **Цегельський Є.** Музичне життя Перемишля // Перемишль. Західний бастион України. Збірник матеріалів до історії Перемишля і Черемиської землі / за ред. проф. Б. Загайкевича. – Нью Йорк-Філадельфія: Пермський Видавничий Комітет, 1961. – С. 321-324.
8. **Енциклопедія** Коломийщини. – Коломия, 1998. – С. 64, 69.
9. **Буковинський** кобзар // Енциклопедія українознавства, Т.1. – Львів, 1999. – С. 192.
10. **Відкриття** надгробника М.Вербицького // Діло, 1934, 20 червня, ч. 150.
11. **Загайкевич М.** Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. – К., 1960. –191 с.
12. **Черепанин М.** Музична культура Галичини (друга половина XIX – перша половина XX століття): Монографія. – К.: Вежа, 1997. – 328 с.

3

4

5

6

7

8

9

10

11-1

11

12

13

